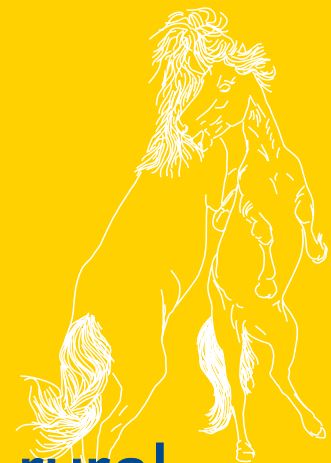


Recursos Rurais

Cursos e monografías do IBADER



O desenvolvemento rural de Galicia

Recursos Rurais

Cursos e Monografías do Instituto de Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural (IBADER)

Comité Editorial

Dirección

Pablo Ramil Rego
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Botánica
Universidade de Santiago de Compostela

Secretaría

Mª Elvira López Mosquera
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Producción Vexetal
Universidade de Santiago de Compostela

Membros

Carlos Alvarez López
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Enxeñería Agroforestal
Universidade de Santiago de Compostela

Rafael Crecente Maseda
Departamento de Enxeñería Agroforestal
Universidade de Santiago de Compostela

Elvira Díaz Vizcaino
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Botánica
Universidade de Santiago de Compostela

María Luisa Fernández Marcos
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Edafoloxía
Universidade de Santiago de Compostela

Agustín Merino García
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Edafoloxía
Universidade de Santiago de Compostela

Antonio Rigueiro Rodríguez
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Producción Vexetal
Universidade de Santiago de Compostela

Luciano Sánchez García
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Producción Animal
Universidade de Santiago de Compostela

Dirección para envíos postais:

IBADER
Instituto de Biodiversidade
Agraria e Desenvolvemento Rural
Universidade de Santiago de
Compostela
Campus Universitario s/n.
E 27002 Lugo, Galicia (Spain)



IBADER
Instituto de Biodiversidade
Agraria e Desenvolvemento Rural

Comité Científico Asesor

Dr. Juan Altarriba Farrán
Dpto. Producción Animal
Universidad de Zaragoza

Dr. José Manuel Barreiro Fernández
Dpto. de Organización de Empresas
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Christian Buson
Institut de l'Environnement
Liffrée, Francia.

Dr. Emilio Chuvieco Salinero
Dpto. de Geografía
Universidad de Alcalá de Henares

Dr. Estanislao De Luis Calabuig
Dpto. de Ecología
Universidad de León

Dr. Francisco Díaz-Fierros Viqueira
Dpto. de Edafología
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Javier Esparcia Pérez
Dpto. de Geografía
Universidad Politécnica de Valencia

Dra. Dalila Espirito Santo
Instituto Superior de Agronomía
Universidad Técnica de Lisboa

Dra. María Teresa Felipó Oriol
Dpto. de Edafología
Universidad Politécnica de Cataluña

Dr. Eduardo Galante
Centro Iberoamericano de la Biodiversidad
Universidad de Alicante

Dr. Domingo Gómez Orea
Dpto. de Proyectos y Planificación Rural
Universidad Politécnica de Madrid

Dr. Helena Granja
Dpto. de Geología
Universidade do Minho

Dr. Jesús Izco Sevillano
Dpto. de Botánica
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Knut Kryzywinski
Botanisk Institut
Universidad de Bergen, Noruega

Dr. Jaume Lloveras Vilamanyá
Producción Vegetal
Universidad de Lleida

Dr. Edelmiro López Iglesias
Dpto. de Economía Aplicada
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Felipe Macías Vázquez
Dpto. de Edafología
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Manuel Madeira
Instituto Superior de Agronomía
Universidad Técnica de Lisboa

Dr. Francisco Maseda Emil
Dpto. de Enxeñaría Agroforestal
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Guillermo Meaza Rodríguez
Dpto. de Geografía
Universidad del País Vasco

Dr. Diego Rivera Núñez
Dpto. de Botánica
Universidad de Murcia

Dr. Antonio Roderó Franganillo
Dpto. de Producción Animal.
Universidad de Córdoba

Dr. Isidro Sierra Alfranca
Dpto. de Producción Animal
Universidad de Zaragoza

Dr. Louis Trabaud.
Dpto. de Ecología.
Universidad de Montpellier

Dr. Eduardo Vigil Maeso
Dpto. de Producción Animal
Universidad de Zaragoza

Dr. Francisco Fraga López
Dpto. de Física Aplicada
Universidade de Santiago de Compostela

Recursos Rurais

Cursos e Monografías do Instituto de Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural (IBADER)

nº 4 decembro 2006 ISSN 1698-5427

Desarrollo rural en Galicia

Coordinación: Carlos José Álvarez López - Manuel Francisco Marey Pérez

Curso organizado polo Instituto de Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural (IBADER), coa colaboración do Departamento de Enxeñería Agroforestal, a Escola Politécnica Superior, a Consellería de Medio Ambiente e Desenvolvemento Sostible e a Consellería de Medio Rural

Limiar

Dentro do ámbito da actividade investigadora e de divulgación do Instituto de Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural (IBADER) da Universidade de Santiago de Compostela, considerouse axeitado realizar dentro do ano 2006 un Curso de Verán sobre "Desenvolvemento rural en Galicia". Esta consideración partía desde dúas ópticas diferenciadas, por unha banda un cambio de orientación política da Administración Autonómica e por outra o interese de reflexionar sobre a situación actual e as perspectivas de futuro do noso medio rural a principios do século XXI.

Con esta iniciativa e a colaboración do Departamento de Enxeñería Agroforestal da Universidade de Santiago de Compostela desenvolveuse un programa moi ambicioso onde se intentaba que os diferentes axentes que interveñen no desenvolvemento do medio rural de Galicia puidesen intercambiar opinións e ideas no ámbito universitario, pero coas características propias dun curso de verán.

Afortunadamente a resposta foi significativa, tanto por parte do alumnado, polo seu número e variedade de procedencias, como dos diferentes relatores invitados. Podemos comentar e agradecer a participación e colaboración, prestada desde o primeiro momento polas Consellerías de "Medio Ambiente e Desenvolvemento Sostible" e "Medio Rural" da Xunta de Galicia, dos Colexios Profesionais, dos diferentes técnicos do ámbito agroforestal, dos representantes dos Centros Universitarios de formación, Centros de Investigación e Centros de Transferencia Tecnolóxica da nosa Comunidade; así como aos representantes sindicais e de diferentes compañeiros en labores universitarias que plasmaron desde diferentes ópticas o desenvolvemento rural de Galicia.

Este número da serie técnica da revista do IBADER, Recursos Rurais, contén os diferentes relatorios presentados no curso. É necesario advertir ao lector que froito da heteroxeneidade das ópticas dos participantes conteñen conferencias cun amplío abanico de criterios, desde documentos e traballos científicos, á enumeración de resultados ou actividades, así como exposición de propostas. O cal o converte nun documento adecuado para reflexionar sobre o futuro do medio rural galego.

Agradecer a todos os participantes no curso, o seu apoio, interese e entusiasmo, sinalando especialmente a aqueles relatores que aceptaron e cumpriron o compromiso de trasladar a súas conferencias a este documento.

Os directores do Curso, novembro de 2006

Relatorio

Manuel Jordán Rodríguez

Elementos de cambio na sociedade rural galega: As cooperativas

Recibido: 14 Outubro 2006 / Aceptado: 23 Novembro 2006
© IBADER- Universidade de Santiago de Compostela 2006

Resumo Identifícase o apreciable peso específico das distintas clases de cooperativas no medio rural galego. Ao tempo expónse a actuación das cooperativas a prol dunha dinámica transformadora no medio rural, diferenciando os aspectos principais desa actuación. E, en terceiro lugar, márcanse os retos a que se enfrentan, en distintos ámbitos, cooperativas e administracións, para conseguir máis eficiencia nese labor.

Palabras clave Economía social · Desenvolvemento rural

Abstract The appreciable specific weight of the different classes of cooperatives in Galician rural means is identified. At the same time the performance of cooperative to transforming dynamics in rural means is exposed, differentiating the main aspects from that performance. And, thirdly, the challenges, in different scopes, cooperatives and administrations are marked, to obtain more efficiency in that work.

Key words Social Economy · Rural Development

Introducción

O Cooperativismo pode e debe contribuir de xeito importante aos cambios desexados para o espazo e a sociedade rural galega.

Argumentar esta afirmación require identificar a situación e presenza de partida das cooperativas nese medio, a súa importancia cuantitativa. Tamén o seu significado cualitativo, o que xá están a aportar nas transformacións económicas e

sociais e as potencialidades a consolidar. E, por último, exige a definición e promoción de compromisos, a concertación de estratexias que afiancen os resultados que se buscan.

A exposición que segue intenta, nesas tres ordes, aportar elementos para a reflexión.

E tributaria do recente esforzo colectivo, coa participación como coordinador do autor, que por vez primeira en Galicia, ten permitido dispoñer dun diagnóstico completo sobre a situación do cooperativismo, o Libro Branco do Cooperativismo en Galicia (Xunta de Galicia, 2004), e dun conxunto articulado de alternativas para o mesmo, o Plan Estratégico para o Cooperativismo Galego (Xunta de Galicia, 2005).

A presenza do cooperativismo no medio rural

En Galicia o movemento cooperativo ten xá un peso apreciable e consolidado: 1004 cooperativas activas, repartidas por todo o territorio de xeito equilibrado (hai, e moitas delas son de ámbito supramunicipal, no 70% dos concellos). Seguen unha dinámica de evolución crecente (a partir dos anos 80 estanse a crear preto de 90 cada ano). E teñen unha antigüidade/vida media de dez anos, o que indica certa madurez, en tanto que moitas teñen superado a etapa, por veces moi crítica, dos primeiros anos de vida (Xunta de Galicia, 2004, 39 e ss.).

A súa importancia social ven dada polos máis de 85.000 socios agrupados: nun de cada once fogares en Galicia hai socios dalgunha cooperativa. Teñen un tamaño social medio de 83,47 socios, se ben con notábeis graos de desviación que revelan a alta heteroxeneidade do colectivo. E contan cunha forte presenza da muller -o 46% do total de socios- superior á presenza feminina no mercado de traballo, e cunha proporción de socios de idade avanzada -o 23%- inferior ao peso demográfico dese intervalo poboacional en Galicia (Ibid, 46 e ss.).

Da súa contribución a Economía galega da idea a estimación dunha facturación total de 2300 millóns de euros, unha media de 2,34 millóns de euros/cooperativa, e un valor engadido bruto de 362,1 millóns de euros, algo máis do 1,1% do total galego. Ademais, as empresas cooperativas distribúense, en termos de número de sociedades, de forma relativamente homoxénea entre os distintos sectores da economía galega e o seu impacto conxunto no emprego alcanza as 22.433 persoas, o 2,02% dos ocupados galegos (Xunta de Galicia, 2004, 55).

Máis alá dos datos agregados interesa identificar a importancia dalgunhas das clases cunha decisiva presenza e proxección no medio rural. En primeiro lugar, obviamente, a ponla máis vizosa do cooperativismo galego: as cooperativas agrarias:

Son 272 cooperativas, espalladas por todo o territorio, que contan con máis de 45.000 socios (Ibid, 70 e ss.). O seu desenvolvemento foi parello as transformacións da agricultura e gandería galegas. Teñen importancia, en distintos grados, na práctica totalidade dos subsectores agrogandeiros:

Así, as 142 cooperativas que actúan no sector leiteiro intermedian na venta do 59 % do leite producido en Galicia. Cunha media por cooperativa de 14.953.372 kg, e unha media por explotación asociada de 102.831 kg de cota, moi superior á media das explotacións de leite galegas. (Consellería de Política Agroalimentaria e Desenvolvemento Rural, 2003).

No subsector de vacún de carne, e aínda que -coa excepción de COREN- a actividade cooperativa no mesmo é recente, comezou hai menos dunha década, as cooperativas teñen un peso ao redor do 50 % dos xatos comercializados pola maior denominación de carne de España, a IXP "Termera Gallega" (Xunta de Galicia, 2004, 78).

As 20 cooperativas activas no sector de Horta, Flor e froitos representan o 40 % das producións de horta que saen ó mercado clasificadas, tipificadas e totalmente controladas e normalizadas e o 85 % das de flor (Ibid., 79).

No sector vitivinícola, 12 cooperativas comercializan viños en case que todas as denominacións de orixe, sendo a súa presenza moi elevada nas denominación de Valdeorras, Ribeiro e Rías Baixas. Nestas tres denominacións as cooperativas teñen un peso comercial medio superior ao 40 % dos viños comercializados (Ibid., 80)..

En producións gandeiras intensivas, as cooperativas –destacadamente COREN- significan o 33 % do volume comercializado do porcino de Galicia; o 85 % dos coellos; o 70 % dos polos e o 25 % dos ovos (Ibid., 85).

A práctica totalidade das cooperativas agrarias realiza actividades de abastecemento de materias primas, nomeadamente pensos para a alimentación animal e fertilizantes para a produción de forraxes e demais cultivos, e prestan servizos – veterinarios e agrónomicos- para as explotacións dos socios. Supoñen máis do 50 % do mercado de pensos de Galicia, o 44 % dos fertilizantes comercializados (Ibid., 81), e son líderes a nivel de Estado

no abastecemento doutros inputs especializados na gandería de leite (Consellería de Política Agroalimentaria e Desenvolvemento Rural, 2002)

Hai 45 cooperativas que teñen como obxecto social principal a explotación dun parque de maquinaria de forma conxunta por todos os socios, e 43 cooperativas agrarias que prestan o servizo de maquinaria aos seus socios. O que permite aforrar custos nas explotacións, mellorando os índices de amortización e reducindo o volume de investimento. Así mesmo, tamén permite ter máis servizos, adquirindo maquinaria de maiores prestacións e tecnoloxía avanzada, máis segura e con mellores condicións de traballo para os agricultores.

Neste camiño de mellora das condicións de traballo, tamén son reseñabeis as 15 cooperativas que dispoñen de axentes de substitución dos titulares de explotacións.

Entre as outras clases de cooperativas con presenza no medio rural figuran as cooperativas de explotación comunitaria. Son 23 asociacións nas que os socios poñen en común terras e/ou traballo para explotar conxuntamente en actividades, usualmente gandeiras. Trátase dun movemento, con raíces nos primeiros anos setenta e que colleu un novo pulo nos últimos anos, orientado a conformar unidades de explotación dun tamaño mínimo rentabel, que aproveiten as economías de escala, así como as ventaxes -organizativas e laborais- derivadas dunha fórmula de grande versatilidade na súa conformación concreta (Jordán Rodríguez, 1998)

Teñen asemesmo importancia no espazo rural as Cooperativas de traballo asociado. Son iniciativas que xurden a partires da asunción da propiedade da empresa por parte dos traballadores, que ostentan a dobre condición de empresarios e traballadores, autorresponsabilizándose dos seus empregos. Conforman, habitualmente, pequenas empresas, hai máis de 550 en Galicia, das que máis da metade se ubican en ámbitos non urbáns, que desenvolven variedade de actividades en diferentes sectores: na industria, nomeadamente, pero non unicamente, no textil; na construción e en diversidade de servizos (comerciais, servizos a empresas, servizos sociais, etc...).

Debe sinalarse tamen a importancia das actividades de crédito das cooperativas. Unha cooperativa de crédito - Caixa Rural Galega, con 41 oficinas distribuídas nas catro provincias- e varias seccións de crédito da comarca ferrolán, que captan un apreciable volume de depósitos e canalizan, en forma de créditos , importantes recursos cara o seu entorno.

E, xá por último, están as entidades de intercooperación e de asociación entre as sociedades cooperativas. Trátanse, no caso das primeiras, de fórmulas de colaboración e concentración empresarial, orientadas a facilitar e abaratar a xestión, adaptar e diversificar a oferta de produtos e servizos e, en definitiva, mellorar a competitividade (entre elas destacan as 12 cooperativas agrarias de segundo grado, así como as empresas resultantes de recentes procesos de fusión, algúns aínda en marcha). E són, no caso das segundas, as Asociacións e Unións de Cooperativas, entidades de representación e interlocución,

prestadoras de diversidade de servizos, que integran a boa parte do movemento cooperativo galego: AGACA (Asociación Galega de Cooperativas Agrarias), UGACOTA (Unión Galega de Cooperativas de Traballo Asociado), A Federación de Empresas Cooperativas SINERXIA, e varias unións de ámbito provincial e/ou comarcal.

Esta apretada síntese evidencia, en definitiva, que o colectivo cooperativo de Galicia está chamado a ser, sequera pola súa importancia cuantitativa, un dos protagonistas necesariamente implicados nos procesos de cambio no medio rural.

A aportación cualitativa do cooperativismo ao desenvolvemento rural e as súas potencialidades

Máis a trascendencia do cooperativismo nos procesos de cambio deriva tamén do relevante papel que está a xogar dende o punto de vista cualitativo, como impulsor de transformacións positivas. Un papel que se manifesta en varios eidos:

No asentamento e consolidación no medio rural de estruturas productivas-empresariais máis sólidas

Valorar o aporte no plano empresarial das cooperativas exige empregar criterios analíticos que teñen en conta as diferencias e as particularidades das mesmas respecto do común das empresas privadas. As cooperativas, pola súa natureza, coma outras empresas da chamada economía social, son sociedades de persoas e para as persoas. O seu obxectivo social esencial non é a rendabilidade do capital, senón a posta en valor das aportacións dos socios a empresa, o que non sempre ten por qué coincidir. Os "móviles" prioritarios poden ser a maximización do valor nos proxectos individuais dos socios, o que pode ser diferente, aínda que as veces non seña incompatible, coa maximización dos beneficios empresariais na actividade cooperativizada. Ademais, a "función obxectivo" pode variar segundo a clase de cooperativa de que se trate. En calquer caso, en canto fórmula empresarial, pode resultar tan válida como calquer outra: é unha forma, un molde, que pode encherse con diversos contidos. Non existe, neste aspecto, Cooperativismo – en maiúsculas e en singular- senón cooperativismos.

E os cooperativismos actúantes no medio rural galego están a ser un vehículo que transporta máis racionalización e eficiencia as estruturas productivas. Porque son o camiño de introducción de iniciativas transformadoras e modernizadoras. As veces mediando e actuando na introducción de melloras e cambios nas explotacións agrarias individuais, e ahí está o papel de moitas cooperativas agrarias incentivando a especialización nas producións, prestando servizos e asesoramentos, e incidindo na difusión de coñecementos técnicos, na formación, na difusión da información, na implementación e desenvolvemento de novas aplicacións e novas tecnoloxías, na irradiación das melloras, ou na adaptación e aplicación

das políticas económicas en actividades sometidas a forte regulación. Sirva como constatación o feito de que grande parte das explotacións máis transformadas e profesionalizadas en moitos sectores agrarios están integradas en cooperativas

As veces as cooperativas actúan directamente na reforma das estruturas productivas, como as cooperativas de explotación en común da terra ou as cooperativas de traballo asociado que, ademais de facilitar a integración no mercado, conforman ex novo sobre de bases mellor dimensionadas actividades individuais que tiñan limitadas as súas posibilidades de pervivencia.

Por outra banda, as cooperativas están a ser un elemento esencial para facilitar e mellorar as condicións de competencia nuns mercados cada vez máis abertos, o que tamén afianza a consolidación de moitas actividades. Convírtense nun dos "poderes compensadores" a que se refería Galbraith (Galbraith, J.K., 1968), intervindo na regulación dos mercados. E así, pola súa capacidade de concentración da oferta e demanda, inflúen na mellora de prezos percibidos e/ou pagados, na súa estabilidade e na súa uniformidade, e danlle máis transparencia aos mecanismos de formación dos mesmos.

Tamén xogan un importante papel regulador en momentos en que as oscilacións cíclicas levan aos mercados a situacións de estancamento, recesión ou mesmo crise. Porque teñen máis capacidade de resistencia empresarial, no límite moitas delas non necesitan da obtención de resultados positivos para subsistir, sempre que contribúan a maximizar o valor da contribución dos socios. Porque garanten, pola súa natureza, a compra/abastecemento dos produtos/servizos a todos os seus socios, sen exclusión. Porque internalizan as crises, socialízanas, evitando axustes ao repartir, habitualmente entre todos os seus socios, os custos das mesmas, o que lles aporta aos mesmos confianza, protección e seguridade.

E están a impulsar resueltamente melloras esenciais para asentar no longo prazo moitas orientacións productivas. Difundindo e colaborando na implementación de medidas medioambientais, actuando moitas veces como ponte entre a administración e os seus socios nos cambios debidos para a adaptación as novas normativas. Desenvolvendo e implantando sistemas de calidade coas súas correspondentes certificacións. Avanzando na diferenciación e singularización dos produtos a través da creación de marcas. Ou contribuíndo a garantir a seguridade alimentaria, identificando dende unha posición privilexiada a trazabilidade dos produtos, o camiño dende a produción ao consumo, en tanto que se localizan, e teñen vínculos directos, cos dous extremos.

En definitiva, contribúen a mellora de renda e prezos. Aportan máis capacidade de negociación. Máis flexibilidade e capacidade de adaptación ou, se se prefire, máis capacidade de defensa en circunstancias cambiantes. E, por tanto, máis perspectivas de mantemento e consolidación de variedade de actividades no medio agrario.

Na consolidación de alternativas que acrescentan, no aspecto social, valores específicos.

Sen dúbida a profundización e mellora nas consecuencias sociais da súa acción, marca un dos importantes desafíos actuais do movemento cooperativo galego. Máis a dimensión social das cooperativas debe ser particularmente valorabel nun momento e nun contexto en que o enfoque dos problemas do rural é, necesariamente, cada vez máis integral.

Os principios constitutivos básicos que orientan as cooperativas, a súa natureza voluntaria, persoal, asociativa e democrática, tradúcense en prácticas de igualdade e distribución equitativa de resultados, de democracia organizada, de primacía das persoas sobre os capitais, de transparencia na xestión, de mutualismo, solidariedade e cohesión social. Por elo resultan acaidas para vehiculizar procesos de cambio en contextos sociais fragmentados e necesitados de organización.

Ao respecto, a capacidade de organización das cooperativas galegas evidenciase no, xá citado, importante volume de socios que incorporan. Debe destacarse tamén a tendencia de evolución crecente, cunha porcentaxe media de incremento do 126%, que resulta da comparanza dos socios actuais respecto dos socios iniciais (Xunta de Galicia, 2004, 410).

En termos de participación, tanto no sistema de toma de decisións como na actividade económica da asociación, e con independencia das diferencias existentes entre as distintas clases, as encuestas exhaustivas realizadas nas nosas cooperativas amosan índices elevados (Ibid., 412 e ss.).

Por outra banda no haber social das cooperativas debe computarse a súa contribución no plano da formación. Formación non unicamente empresarial, profesional ou laboral, senón tamén en capacidades para cooperar, organizativas, en habilidades sociais, en compromiso, etc. E tamén aquí, a práctica das nosas cooperativas, medida en termos de cantidade de accións formativas, de participación e de valoración das mesmas, é positiva (Ibid., 419 e ss.).

No terreo do compromiso pola igualdade de xénero presentan, como temos adiantado, unha participación da muller superior ao que é a presenza da mesma no mercado de traballo (particularmente importante nas cooperativas de traballo asociado, pero tamén nas cooperativas agrarias). E son xá unha realidade en boa parte das nosas cooperativas as potencialidades do cooperativismo no empeño por evitar a discriminación de xénero, con prácticas que permitan a conciliación da vida laboral e familiar, a participación en postos de responsabilidade, a formación e, en suma, a igualdade real .

Asemesmo as iniciativas cooperativas están a ser unha fórmula idónea para a integración social de colectivos desfavorecidos, xóvenes, desempregados, colectivos con discapacidades ou con risco de exclusión. É un feito a aparición de novas cooperativas de servizos sociais e de integración social, ou cooperativas de traballo asociado que son notábeis xeradoras de emprego feminino e para xente

nova, etc....Con independencia da contribución o benestar social que xenera, de seu, o seu aporte económico para o mantemento das actividades productivas noutros ámbitos.

Por último aporta valores, intanxibeis pero trascendentes nos colectivos sociais, como o reforzamento da autoestima e a independencia persoal que se derivan da asunción de proxectos que implican unha posición proactiva, facerse cargo do propio destino.

Na promoción do desenvolvemento

Na historia de Galicia, o cooperativismo estivo sempre ligado a iniciativas de desenvolvemento. Tamén hoxe está a ser, e pode e debe selo aínda máis, unha ferramenta, flexible e versátil, para articularse con outras fórmulas empresariais na persecución de obxectivos comúns nun proceso que é integral, complexo, e que non pode ser obra dun só instrumento.

Porque, en primeiro lugar cumple un papel relevante na organización, estruturación e integración dos sectores produtivos nos procesos de cambio. Xá temos adiantado o seu rol concreto na introducción de prácticas productivas novas, na transformación de sistemas productivos, ou como axente impulsor de cambios de mentalidade e actitudes. Tamén favorece e garante, a traves da agrupación empresarial, unha maior integración mercantil de empresas e actividades individuais dos socios, o que lles permite unha inserción máis favorable nun entorno de competencia aberta. O que serve, en particular, para axudar a integrar no desenvolvemento algúns sectores clave da economía e sociedade galegas.

Igualmente xá temos adiantado o valor social e formativo das cooperativas que, por tanto, teñen un camiño andado nestos ámbitos que pode ser aproveitado na perspectiva do desenvolvemento.

Máis en xeral, as cooperativas, pola súa natureza e pola súa práctica, deben ser utilizadas nos procesos de desenvolvemento porque están identificadas e pertencen ao tecido local. Agrupan e axudan a dar "organicidade e vertebración" ás demandas da xente (son, neste sentido, complementarias das actuacións doutros axentes cívico/sociais). Porque a coordinación económica, proporcionada por un tecido asociativo en rede permite a individuos e empresas realizar transaccións sobre a base de accións de apoio mutuo, achegando as vantaxes da complementariedade e de maior tamaño: iso está na base dos procesos de desenvolvemento e tamén é un eixe cardinal das cooperativas (García Alonso, J.V.,1999). Porque són "capital social", o que semella básico nos procesos de desenvolvemento, e contribuen a acrecentalo (Morales Gutiérrez, A.C.2002). Ou porque xá son hoxe, en moitos casos, un referente socioeconómico no desenvolvemento dunha área xeográfica determinada.

Asemesmo as cooperativas están a amosar unha grande capacidade para a mobilización de recursos endóxenos. Moitas baséanse na explotación de recursos específicos que, non se poden mover, están fixados ao territorio a que

pertencen os socios (Coque Martínez, J., 1999). Teñen, como recurso intanxíbel, o dar chegada a acordos e a experiencia do traballo en grupo, ou ter creado redes, fortalecido vínculos e relacións no contorno, o que as convirte en plataformas da mobilización. Poden ter unha grande influencia na promoción e distribución de bens específicos, de calidade, produtos locais tradicionais, recursos potenciais que polo momento están pouco explotados (artesanía, produtos alimenticios de calidade etc...). Ademais, na medida en que as cooperativas fixan poboación e manteñen a algunha xente na actividade implican evitar a fuga deses recursos, especialmente da poboación nova.

E poden xogar un importante papel como colaboradoras das administracións na promoción do desenvolvemento. Poden integrarse nos grupos de desenvolvemento e

achegar o seu *background* na concertación. Con pouco esforzo, teñen externalidades positivas para o contorno na prestación de servizos intanxíbeis, e poden ampliar eses servizos con pouco uso de recursos. Moitas xa teñen creado infraestruturas “económicas”, de prestación de servizos, que son aproveitábeis. Teñen, reiteramos, unha experiencia particularmente relevante no eido da formación. E, por último, dende o punto de vista da utilización de recursos públicos para o desenvolvemento, facer partícipes deles ás cooperativas incrementa a escala, amplía o número de beneficiarios dos recursos, favorece o mellor financiamento dos procesos e a realización de pactos de máis alcance.

No emprego

A contribución das cooperativas galegas ao emprego -cifrada, como temos visto, no 2,02% dos ocupados do país- incide de forma maioritaria no medio rural. Máis a mera aproximación cuantitativa non fai xustiza a influencia das cooperativas no emprego. Debe contemplarse, asemade, a importancia do cooperativismo no mantemento da actividade produtiva en diferentes sectores e, por tanto, no mantemento do emprego nos mesmos: serve para mitigar a tendencia de destrución de emprego no sector agarario a partires da súa contribución a transformación do mesmo; tamén é destacable a contribución das cooperativas de traballo asociado ao mantemento do emprego na industria e nos servizos, particularmente nos momentos malos do ciclo económico.

Ademais o emprego cooperativo presenta trazos cualitativos específicos. Diferenciase en razón do seu aporte en termos de calidade do emprego. En varios aspectos:

En primeiro lugar na estabilidade. Nas empresas cooperativas existe certa firmeza na afiliación de cada traballador ao colectivo que entre todos integran. Están unidos por un pacto diferente e mais forte que o que vencella ao traballador asalariado coa súa empresa. O que contrasta coa situación actual no mercado de traballo, caracterizada pola elevada flexibilización e a contratación temporal.

En segundo lugar ten peculiaridades favorábeis no ámbito da formación e capacitación dos traballadores: a cooperación, a asunción de responsabilidades e a participación nas decisións implican maior preparación. Tódalas cooperativas —e de xeito particular as cooperativas de traballo asociado— funcionan como escolas de empresarios.

En terceiro lugar, nunha parte importante do movemento cooperativo, a participación dos traballadores na propiedade outórgalles a capacidade de tomar decisións sobre as condicións do seu propio traballo. O que pode incorporar comportamentos positivamente diferenciados no ámbito das condicións retributivas, da ordenación do tempo de traballo e do tempo de ocio, da organización e división do traballo etc..

En cuarto lugar, a asunción da promoción da empresa e dos riscos do proxecto de xeito participativo e igualitario crea un marco que favorece a implicación dos traballadores e pode xerar, no subxectivo, actitudes de motivación favorábeis. Por elo tense plantexado que a cultura propia destas empresas xera “valores de conservación” da organización en tanto que a especial motivación conleva estímulos a unha maior participación e implicación dos traballadores, o que lles otorga unha particular fortaleza (Orellana, W., 2002).

Por outra parte, as características actuais do mercado de traballo revelan unha situación particularmente desfavorable para determinados colectivos – mulleres, xóvenes, persoas en risco de exclusión ou adicadas a actividades na economía “informal”- para os que o cooperativismo, como se ten adiantado, pode incorporar unha aportación específica.

Por último, o emprego cooperativo pode proxectarse cara a novos xacementos de emprego, como os derivados do seu potencial papel nas actividades vencelladas ao desenvolvemento territorial, na prestación e diversificación de servizos de proximidade relacionados co benestar social, ou na oferta de servizos cualificados.

Os camiños para mellorar a contribución das cooperativas aos cambeos

A proxección de totalas potencialidades das cooperativas en relación co cambeo desexabel no medio rural farase posible na medida en que, tamén as propias cooperativas, se marquen novos rumbos de forma organizada. Nese esforzo deben tentar comprometer unha ampla adhesión de axentes – administracións, asociacións...- xunto coa implicación colectiva dos cooperativistas. A aposta ten que ser capaz de mobilizar recursos, xenerar sinerxias e coordinar e aunar iniciativas e proxectos en varias áreas:

No desenvolvemento empresarial

Encamiñando os esforzos cara un aumento do tamaño, acometendo os procesos de integración necesarios para garantir unha escala que afince a competitividade.

Esta mellora da competitividade vai da man do seguimento dunha estratexia de calidade, coas correspondentes acreditacións, que deben abrir novas iniciativas de “marketing”, entre as que se debe utilizar a marca “cooperativa” como un elemento diferenciador.

Asemesmo o mercado exige a extensión das actividades cooperativas hacia sectores ou nichos de potencial crecemento e relacionados coas iniciativas de desenvolvemento. Tamén a diversificación de marcas ofrecidas, das áreas xeográficas de influencia e da oferta de produtos e servicios complementarios e/ou substitutivos dos actuais.

Evidentemente todo elo será posible se, na orde interna, as cooperativas apostan pola mellora das súas dotacións de equipamento, polo incremento dos seus activos tecnolóxicos e pola consolidación de grupos de xestión eficientes. Tamén, e os procesos de concentración poden facilitalo, por acometer máis proxectos de transformación.

E sempre, obviamente, coa previsión e planificación oportunas: nas cooperativas a análise e selección das condicións de viabilidade, e mesmo o acompañamento dos proxectos, semellan particularmente necesarios.

No desenvolvemento societario

Débase impulsar e extender a aplicación de procedementos e ferramentas, como o Balance Social, que miden, garanten, e enfrentan as cooperativas co cumprimento das súas potencialidades en relación coa súa responsabilidade social.

Debe apostarse polo avance na participación en todos os ámbitos, pola implicación de traballadores e socios, pola utilización de sistemas que permitan ofrecer solucións diversas a variedade social e de intereses que as integran, nun camiño de flexibilidade, eficiencia e mellora continua. Elaborando e difundindo códigos de conducta e modelos de boas prácticas nos diferentes eidos.

Compre promocionar as potencialidades da fórmula en diversos ámbitos de transcendencia no desenvolvemento social, como a incorporación das mulleres ao mundo do traballo, as posibilidades de conciliación da vida laboral e familiar e outras..

E, ao igual que no desenvolvemento empresarial, débese analizar, seleccionar e tutelar, as condicións de viabilidade societaria.

No financiamento e na xestión financeira

Urxe, dende o pragmatismo, facilitar o acceso das entidades cooperativas ós recursos financeiros. Desenvolvendo os instrumentos de financiamento, propio e alleo, xá recoñecidos pola legislación cooperativa, e moitos deles polo momento pouco utilizados.

E necesario potenciar a implicación e participación económica das entidades de promoción económica,

públicas e privadas, en proxectos cooperativos, así como a captación de investimentos de carácter privado. Todo elo nun marco de continuidade e potenciación dos apoios financeiros de carácter público xá existentes, que poden abrir novas liñas, ou novas vías nalgunhas das axudas transversais actuais, específicas para o cooperativismo.

Procede avaliar a posibilidade de deseñar novos instrumentos de financiamento, capital-risco, sociedades de garantías recíprocas, que permitan o acceso das sociedades cooperativas ó mercado financeiro en condicións de igualdade con respecto a outro tipo de sociedades.

Tamén, na orde interna, son necesarias iniciativas encamiñadas a mellorar e profesionalizar a xestión e planificación financeira.

No compromiso institucional

É un desafío avanzar no fortalecemento dos diversos organismos e institucións públicas con responsabilidade en materia cooperativa. Así como na súa coordinación efectiva.

Por outra parte, e dadas as potencialidades da fórmula na promoción do desenvolvemento territorial, e o seu papel complementario dos esforzos que nesa dirección se realizan noutras instancias, compre avanzar no deseño de programas específicos capaces de rentabilizar esas potencialidades. Programas entre os que destacan a articulación de mecanismos de colaboración entre cooperativas e administración de distintos ámbitos competenciais territoriais, para achegar pulo aos procesos dinamizadores e, en particular, ao desenvolvemento dalgúns dos Programas Operativos concretos hoxe en marcha.

Pódese potenciar as posibilidades que ofrece o autoemprego cooperativo dende os organismos oficiais de colocación e os viveiros de empresas, así como difundir a utilización do cooperativismo entre a rede de axentes adicados a activación e dinamización a escala local. Mesmo cabe estimular a participación de concellos e outras entidades públicas como socios, colaboradores ou ordinarios, de proxectos cooperativos estratéxicos para o desenvolvemento.

Máis en xeral, a promoción da presenza activa das cooperativas nos diferentes foros socioeconómicos, halles permitir formar parte dos procesos de diálogo, consenso e dinamización que, ao cabo, determinan o desenvolvemento.

Por último neste punto, o compromiso institucional debe apostar polo fomento do asociacionismo cooperativo como elemento básico para a consolidación do modelo cooperativo en Galicia.

Na divulgación, na educación e formación

As cooperativas teñen que asumir o desafío de impulsar a formación, polos valores que aporta e como requisito imprescindible do seu bó funcionamento interno, unha

formación que debe ser integral: empresarial, laboral e societaria.

Pero tamén son necesarias medidas orientadas a difusión e divulgación dos principios, valores e potencialidades da fórmula, para poñelos en valor na sociedade.

Complementariamente, resulta necesario incorporar o coñecemento da fórmula nos distintos niveis do sistema educativo e formativo.

Nalgunhas clases de cooperativas con máis proxección no medio rural

Están marcados, asmesmo, algúns dos obxectivos de mellora para varias clases de cooperativas con especial importancia no medio rural. Deterémonos, por economía de espazo, nunhos poucos e referidos a algunhas das clases máis siñificativas:

Nas cooperativas agrarias e de explotación en común destacan, ademais dos xa mencionados de dimensionamento e integración, os relacionados coa profesionalización da xestión e a mellora das prácticas de goberno. Tamén os dirixidos a reforzar o seu protagonismo na transformación e comercialización e como garantes da calidade e seguridade alimentaria. Pero, especialmente, os retos a que se enfrentan como xestoras e protagonistas nas novas orientacións do desenvolvemento rural, dende a multifuncionalidade e promovendo a pluriactividade con prácticas medioambientalmente sustentabeis.

Nas cooperativas de traballo asociado cobra especial relevo o desenvolvemento de sistemas organizativos acidos, a busca de fórmulas que permitan a incorporación de novos socios e a inserción do traballo asalariado, a adopción de estratexias de intercooperación ou a elaboración de programas sectoriais diferenciados segundo as actividades.

Nas cooperativas de servizos e transportes, boas fórmulas de integración empresarial para autónomos e pequenas e medianas empresas, ó obxectivo de mellora da dimensión engádese a necesidade de intensificación da colaboración con outros ámbitos asociativos. Tamén se plantexa, mediante as novas tecnoloxías da comunicación, a potenciación da prestación de servizos, a presenza na Rede e a introducción do comercio electrónico.

Nas cooperativas de servizos sociais e integración social compre a identificación dos modelos prácticos, organizativos e de xestión, máis adecuados. O que debe ir acompañado dun traballo de divulgación e sensibilización entre os colectivos destinatarios, e debe contar con estratexias de apoio e liñas de promoción específicas que inclúan especiais medidas de acompañamento. Igualmente, a colaboración e concertación coas administracións públicas con competencias neste ámbito, resulta decisiva.

Por último, no mundo do monte, compre identificar os modelos cooperativos específicos que permitan, nun marco de pequenas propiedades privadas individuais, acadar dimensións axeitadas a unha xestión da produción

madeireira ordeada e sustentable. Débense divulgar e promover as cooperativas, até o momento pouco utilizadas, prestadoras de diversidade de servizos, tanto nos distintos labores relacionados coa explotación florestal, como nas actividades relacionadas coa comercialización da madeira, ou coa explotación e comercialización dos produtos non madeireiros e nos usos alternativos do monte. Tamén se deben considerar as complementariedades e potencialidades que poden xurdir a partires da posta en práctica de fórmulas de colaboración entre as cooperativas e as Comunidades de Montes de Veciños en Mán Común.

Conclusiones

O movemento cooperativo de Galicia debe ser, pola súa presenza real no medio rural, un dos axentes destacados nas iniciativas que promovan procesos de cambio. Tén unha presenza particularmente importante a través das cooperativas agrarias, máis tamén conta cun notable peso das experiencias de traballo asociado, do crédito cooperativo e das cooperativas de explotación en común da terra. É tén unha decisiva incidencia en actividades de intermediación, industrialización e comercialización relacionadas coas principais producións agrogandeiras.

Ademais, a súa aportación en termos cualitativos resulta especialmente significativa en tanto que promove unha dinámica de transformacións en sintonía coas grandes liñas de acción de calquer proceso de cambio. Vehiculiza fórmulas empresariais viabeis que incorporan racionalización e eficiencia nas estruturas productivas e melloran as condicións de competencia. Acarrea valores sociais e societarios específicos que enraizan nas persoas as mudanzas. Mobiliza os recursos endóxenos e o capital social e favorece os necesarios procesos de formación e concertación con menos custos de oportunidade que outras alternativas. E xenera emprego de calidade.

Maximizar esta contribución esixe esforzos de progreso nas propias cooperativas e a colaboración das administracións relacionadas con elas. Para, na orde interna, avanzar en aspectos empresariais, societarios e financeiros. Para poñer en marcha tanto mecanismos concretos de promoción do cooperativismo como fórmulas de colaboración entre cooperativas e administracións. E, en fín, para acrecentar a divulgación, a educación e a formación cooperativa.

Bibliografía

Asociación galega de cooperativas agrarias-AGACA (2003): *VI Informe sobre a Xestión e o Estado Económico do Cooperativismo Agrario*. Santiago de Compostela: AGACA.

Consellería de política agroalimentaria e desenvolvemento rural (2002). *O sector da alimentación animal en Galicia*. Santiago de Compostela.

Consellería de política agroalimentaria e desenvolvemento rural (2003). *Anuario de Estatística Agraria 2000*. Santiago de Compostela.

Coque Martínez, J. (1999): "Industrialización en el entorno local a través de (sociedades) cooperativas". *REVESCO-Revista de Estudios Cooperativos*, nº 68.

Galbraith, J.K. (1968). *Capitalismo americano:el concepto de poder compensador*. Ariel.Barcelona.

García Alonso, J.V. (1999): "Las sociedades cooperativas de iniciativa social como potenciales agentes de desarrollo en el ámbito local".*REVESCO-Revista de Estudios Cooperativos*, nº 68.

Jordán Rodríguez, M. (1998): *Cooperativas de explotación en común de terras e gando leiteiro en Galicia*. Servicio de Publicacións, Universidade de Santiago de Compostela.

Jordán Rodríguez, M. (2002): "Particularidades de las condiciones laborales en las empresas de trabajo asociado". *CIRIEC-España*, nº 42.

Morales Gutierrez, A.C. (2002) « La construcción de capital social a través de la economía social :el caso andaluz». *REVESCO-Revista de Estudios Cooperativos*, nº 78.

Orellana, W.E. (2002) "El control en las empresas de trabajo asociado. Revisión crítica, desde una perspectiva de agencia, de los principales mecanismos de control, y análisis de sus repercusiones organizativas", *CIRIEC-ESPAÑA*, nº 42.

Tannenbaum, a., Cook, h. y Lohmann, J. (1984) *Research Report : The Relationship of Employee Ownership to the technological Adaptiveness and Performance of Companies*, Survey Research Center, University of Michigan.

Xunta de Galicia (2004): *Libro Blanco do Cooperativismo en Galicia* .Santiago de Compostela.

Xunta de Galicia (2005): *Plan Estratéxico para o Cooperativismo*. Santiago de Compostela.